

מבט על, גיליון 582, 31 ביולי 2014

מלחמת ההסברה של חמאס

אופיר וינטר

במהלך מבצע "צוק איתן" משתמש חמאס בשורה של אמצעי הסברה, בהם ערוצי הטלוויזיה אל-אקצא ואל-ג'זירה, אתרי אינטרנט, דפי פייסבוק ומסרונים. הללו משמשים במה להעברת מסרים לארבעה קהלי יעד עיקריים: הפנים-פלסטיני, הערבי, הבינלאומי והישראלי. המאבק על דעת הקהל ממלא תפקיד חשוב במאמצי חמאס לגייס תמיכה פנימית, ערבית ובינלאומית בפעולותיו, לעצב את תודעת המערכה בהתאם ליעדיו ולהשפיע על השחקנים הרלבנטיים לתוצאותיה.

התמרון של ההסברה של חמאס בין קהלי היעד השונים חושף מתחים בין שאיפתה של התנועה להצטייר כקורבן כלפי חוץ לבין ניסיונה לשמר מבית מראית-עין של כוח, שליטה ומשילות. הוא גם מצביע על הקו הדק המבדיל בין האינטרס התעמולתי של חמאס בפגיעה באזרחים פלסטינים, אשר מחזק את דימוי הקורבנות שלו בפני דעת הקהל הערבית והבינלאומית, לבין הסיכון לפגיעה במעמדו הפנימי לאור אחריותו השלטונית לתושבי עזה. בנוסף החמאס נדרש לתמרן בין זהויותיו השונות – שחקן טרנס-מדינתי הנסמך על תמיכה חוצת-גבולות בתור נציג העם הפלסטיני ושלוחה של האחים המוסלמים; שחקן סמי-מדינתי השולט בעזה וממלא עבור תושביה פונקציות של מדינה; ותנועת התנגדות אלימה הקוראת תיגר על הסטאטוס-קוו המדינתי הבינלאומי הקיים. ההסברה של חמאס מבליטה את הסתירה בין שאיפתה המוצהרת של התנועה לזכות, בעקבות המערכה, מהקהילה הבינלאומית, ממצרים ומישראל במעמד הקרוב ככל הניתן לזה של שחקן מדינתי לגיטימי ומוכר, לבין הקושי שלה לקבל על עצמה כללי משחק בינלאומיים המחייבים נסיגה מעקרונותיה האידיאולוגיים וריסון של דפוסי פעולתה האלימים.

מסרי ההסברה של חמאס

מסרים המוכוונים לדעת הקהל הפנים-פלסטינית:

- א. חמאס אחראי: חמאס וההתנגדות מגנים על העם הפלסטיני מפני התוקפנות הישראלית; מנהיגי החמאס אינם מסתתרים מאחורי אזרחים והם אף נכונים להקריב את חייהם; חמאס שולט במצב הביטחוני והמנהלתי בעזה ומנגנוני המשטר ממשיכים לתפקד ביעילות ולהעניק שירותים לאזרחים גם בתקופת המערכה.
- ב. הישגים מבצעיים: חמאס השבית את התעופה אל ישראל וממנה וכפה עליה מצור תמורת מצור; חמאס הסב אבדות קשות לצבא החזק באזור וחטף חייל; נשק המנהרות הפתיע את ישראל; טילי חמאס הגיעו עד תל-אביב ומעבר; הבעיה הפלסטינית שבה אל מרכז דעת הקהל הערבית והבינלאומית; ישראל מסתירה חלק מאבדותיה; חיילי צה"ל מפוחדים ורבים מהם ערקו מחשש לחייהם או לחטיפתם; צה"ל חסר אונים בשטח מול לוחמי חמאס ולכן נאלץ לכוון את נשקו לאזרחים; כוח ההרתעה הישראלי נשחק.
- ג. הישגים עתידיים: חמאס יכפה על ישראל את תנאיו; הניצחון המסתמן במערכה הנוכחית הוא צעד ראשון בדרך להגשמת היעדים האסטרטגיים של התנועה, בהם הסרת המצור מעל עזה, שחרור האסירים, שיבת הפליטים ולבסוף – שחרור כל פלסטין ובראשה – ירושלים.
- ד. ביקורת על עמדת הרשות הפלסטינית לצד מסרים מאחדים: אם הרשות הפלסטינית אינה יכולה או מעוניינת להילחם בישראל בעצמה, עליה לכל הפחות לאפשר לחמאס לעשות זאת; חמאס נלחם למען העם הפלסטיני בכללותו ומייצג את כולו; יש לשבח את התייצבות הרשות הפלסטינית מאחורי התנאים שהציב חמאס להפסקת האש; על תושבי הגדה המערבית לסייע לחמאס ולהמשיך ולהסלים את מחאותיהם נגד ישראל; תנועות חמאס ופת"ח הוכיחו בעבר שהן מסוגלות להילחם זו לצד זו.

מסרים המוכוונים לדעת הקהל הערבית והבינלאומית:

- א. קורבנות: ישראל יזמה את המערכה והעם הפלסטיני קורבן לתוקפנותה; ישראל מפרה זכויות אדם ומבצעת פשעי מלחמה, ובכלל זה פגיעה מכוונת בבתי חולים, במסגדים ובבתי ספר, שימוש בפצצות אורניום, ירי על אמבולנסים וטבח משפחות שלמות.
- ב. התנגדות לפגיעה באזרחים משני הצדדים: חמאס אינו מסתתר מאחורי אזרחים, אלו טענות שקריות שנועדו להעניק לגיטימציה לתוקפנות הישראלית. חמאס אינו מבקש לפגוע באזרחים ישראלים, הוא תנועת שחרור לאומית ולא ארגון טרור; הוא מכוון על מטרות צבאיות בישראל, דוגמת נמל התעופה בן-גוריון, המשמש גם את צה"ל. מאידך, פגיעת טילי חמאס באזרחים ישראלים היא מוצדקת או לכל הפחות נסלחת, שכן הנפגעים יושבים ב"התנחלויות" על אדמות כבושות, ובהיות חמאס הצד החלש במשוואה הצבאית, הפגיעה באזרחים נותרת לעיתים דרך ההתגוננות היחידה העומדת בפניו.
- ג. פעולה בינלאומית נגד ישראל: ארגוני זכויות אדם בינלאומיים מתבקשים לסייע לחמאס; מנהיגי ישראל, ובראשם נתניהו, צריכים לעמוד למשפט בינלאומי בבית הדין לפשעי מלחמה בהאג בגין פגיעותיהם בפלסטינים.
- ד. ביקורת על מצרים: המשטר המצרי מונע במזיד מעבר אנשים וסיוע הומניטארי לחמאס דרך מעבר רפיח, מעניק תעודת הכשר לתוקפנות הישראלית נגד עזה, קושר קשר עם האויב הציוני נגד חמאס ומעוניין לכפות על התנועה הסכם הפסקת-אש בלתי-מאוזן; בניגוד לטענות מצרים, חמאס אינו מאיים עליה, שכן יעדי התנועה הם לאומיים פלסטיניים. "שלטון ההפיכה המצרי", כפי שהוא מכונה לעיתים על ידי חמאס, הוא עריץ, לא דמוקרטי, כפוף לגורמים זרים ואינו מבטא את רחשי הלב האמתיים של העם המצרי, התומך במאבק חמאס בישראל.

המסרים המוכוונים לדעת הקהל הישראלית נועדו ליצירת הפחדה, דה-מורליזציה, דיס-אינפורמציה וערעור החוסן הפנימי והאמון בצה"ל. בפועל, זו לוחמת מידע וכוונותיה ברורות.

ניתוח המסרים**יחס החמאס לשאלת הפגיעה באזרחים הפלסטינים**

ההסברה של חמאס מהלכת על הסף: מצד אחד, פגיעה מרבית באזרחים מעצימה את דימוי הקורבן של חמאס כתנועת שחרור לאומית של עם מדוכא הנאבק בצבא כיבוש חזק ואכזר. היא מסייעת לחזק את הפופולאריות של התנועה בדעת הקהל הערבית, לעורר אמפתיה כלפי המאבק הפלסטיני ולשקם את מעמדה המרכזי של הבעיה הפלסטינית בשיח הציבורי הערבי; מצד שני, קורבנות-יתר עלולה לחתור תחת ניסיונו של חמאס להציג עצמו כמי שמגן על העם הפלסטיני מפני ישראל בעזרת נשק ההתנגדות. בהקשר זה ניתן להעריך, כי פגיעה במשילות של חמאס, שתסדוק את דימויו כשולט ואחראי בפני דעת הקהל הפנימית, עשויה לשמש מולו גורם מרסן.

חמאס – דילמות של זהות ומסרים סותרים

חמאס מהווה שחקן טראנס-מדינתי הנשען על תמיכה ציבורית חוצת-גבולות בשני מובנים: היותו חלק מתנועת האחים המוסלמים, קרי, שותף לאידיאולוגיה האסלאמיסטית חובקת מדינות; היותו נציג מרכזי של העם הפלסטיני, הנתפס באופן מסורתי כסוגיה מרכזית עבור העולם הערבי בכללותו. חרף כפילות זו, ההסברה של חמאס הצניעה את קרבתו לתנועת-האם של האחים המוסלמים, לאור המאבק המתנהל נגדה במרחב הערבי כולו, ובייחוד במצרים. מאידך, היא הדגישה את ייצוג העניין הלאומי הפלסטיני, בו מצאה תועלת הסברתית רבה יותר. לא בכדי, הכתובת שהתנוססה מאחורי ח'אלד משעל במסיבת העיתונאים שקיים בדוחא הייתה "פלסטין מתנגדת, עמנו מנצח", סיסמא נטולת צביון דתי-אסלאמיסטי, אשר נועדה להקנות לחמאס מונופול על ייצוג העניין הפלסטיני ללא כל אזכור לכך שהמאבק מתמקד בעזה לבדה ושהרשות אינה נוטלת בו חלק.

ההסברה של חמאס הבליטה עוד את הסתירה בין שאיפתו של חמאס לזכות בהכרה הקרובה לזו של מדינה לבין האידיאולוגיה, היעדים ודפוסי הפעולה הרדיקליים שלו. מצד אחד, חמאס מבקש לכפות על מצרים וישראל את הסרת המצור, פתיחת המעברים, מתן היתר להקמת נמלי ים ותעופה וכיבוד הריבונות על המרחב היבשתי, הימי והאווירי של עזה; מצד שני, דרישות אלו, שהיענות להן תקרב את חמאס למעמד מדינתי ריבוני, אינן מלוות בהתחייבות מקבילה להיענות לדרישות הבינלאומיות, בראשן תנאי הקוורטט וסטנדרטים בינלאומיים.

במטרה ליישב סתירה זו, מדגישה ההסברה של חמאס בפני דעת הקהל הבינלאומית את היעד ההומניטרי, המקובל באופן יחסי, של הסרת המצור הכלכלי והמדיני מעל עזה, תוך שהיא מצניעה את היעד ארוך הטווח של השמדת ישראל ואת דבקותה בדרך המאבק האלים לשם הגשמתו. לעומת זאת, מול דעת הקהל הערבית-פלסטינית מוצג יעד הסרת המצור כפלטפורמה להגשמת יעדי העתיד. כך מנסה חמאס

לאחוז את מקל הלגיטימציה הבינלאומית משני קצותיו: לדרוש מהקהילה הבינלאומית לסייע למאבקו לכפות על ישראל ומצרים להכיר ב"זכויות הפלסטיניות הלגיטימיות", שפירושן המעשי חיזוק מעמדו השלטוני האוטונומי ברצועת עזה; ובאותה עת, לסרב למלא אחר הדרישות שהעמידה הקהילה הבינלאומית בפני הארגון ולסגת מיעדיו ומדפוסי הפעולה האלימים שלו.